

MARGINALIZARE SOCIALĂ ÎN CAZUL UNEI COMUNITĂȚI DE RUDARI DIN JUDEȚUL GORJ, ROMÂNIA

Angela COSTESCU*

Cu referire la cercetare**

Această lucrare folosește datele colectate în scopul elaborării tezei de doctorat și face trimitere la o comunitate de rudari din România, dintr-un sat din județul Gorj, regiunea Olteniei¹. Totodată, menționez și contactele sporadice avute cu diferiți reprezentanți ai etniei rome². Ținând cont de tema generală a cercetării, și anume, evidențierea consecințelor manifestării procesului de autoidentificare și heteroidentificare în cazul rudarilor din satul în care am desfășurat ancheta, în ecuația cercetării, pe lângă rudari, au intrat români și romi, de asemenea; români, pentru că din punct de vedere numeric au fost majoritari în satul în care am luat contact cu rudarii, și romi, pentru că, dată fiind identificarea rudarilor cu neamul acestora - atât în perspectivă academică, cât și, uneori, în contextul vieții cotidiene - aceștia au reprezentat, alături de români, un punct de referință constant în surprinderea mecanismelor procesului de heteroidentificare.

Identitatea etnică a rudarilor, ca temă de cercetare, se lovește de problema absenței unor date exacte cu privire la traseul acestui neam în istoria poporului român. Textele fac referire în mod dispartat la situația sa, iar datele de proveniență

* Doctorand, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca; e-mail: angelacostescu@yahoo.fr.

** Această lucrare a fost finanțată de către Uniunea Europeană, din Fondul Social European, prin proiectul POSDRU/88/1.5/S/56949.

¹ Am ales să nu divulg numele satului pentru a păstra, astfel, anonimatul subiecților care mi-au impus această condiție. Cu toate acestea, au fost și cazuri în care subiecții cercetării au insistat să fie înregistrați video sau audio. Ba, mai mult decât atât, și-au exprimat dorința ca toată informația acumulată să circule și, dacă este posibil, să fie făcut un reportaj înfățișând situația lor. Unii nutresc speranța că vor sensibiliza autoritățile prin condiția lor materială precară, iar alții, deși puțini la număr, își doresc să capete vizibilitate ca entitate culturală. Rudarii așteaptă de la cercetător ca acesta să se implice în problemele cu care ei se confruntă, investindu-l deseori cu funcția de mesager al doleanțelor lor, altfel rămase, poate, neexprimate. Prin faptul că vine în mijlocul comunității cu oarecare echipament tehnic (reportofonul, aparatul foto, camera de luat vederi, laptopul etc.), un antropolog trece în ochii rudarilor drept un reporter, de multe ori. Deși li se prezintă ce presupune poziția unui antropolog, tot explicația de „reporter” le rămâne mai la îndemână.

² În cuprinsul lucrării am întrebuițat ambii termeni atât pe cel de „țigan”, cât și pe cel intrat în uz ulterior, „rom”, cu mențiunea că folosirea primului termen trebuie înțeleasă ca fiind lipsită de orice conotație peiorativă. Dat fiind faptul că rudarii au folosit cu precădere termenul „țigan”, și din intenția de a respecta cadrul autentic al conversațiilor, am păstrat acest termen acolo unde textul face referire la modul de exprimare al rudarilor. Pentru detalii, vezi Kovalcsik 2007, p. 109, care, făcând trimitere la cercetarea sa într-o comunitate de rudari din Oltenia, menționează folosirea cu precădere a termenului „țigan” de către rudari și români, în detrimentul utilizării celui de „rom”. De asemenea, cu referire la ortografierea celui de-al doilea termen, am optat pentru varianta care nu dublează consoana „r”, anume „rom”.

empirică nu sunt suficient de consistente ca volum, încât, prin analiza lor, să fie posibilă conturarea unui profil mai clar al rudarilor. Prin această cercetare nu îmi propun să explic originile rudarilor, având în vedere faptul că la întrebarea „Cine sunt rudarii?” nu există, și nici nu va putea exista un răspuns în unanimitate acceptat. Prin urmare, mă voi limita la a observa și analiza care sunt consecințele discursului purtat în jurul problemei identității lor etnice, prin referire la comunitatea cercetată. Astfel, dat fiind faptul că rudarii au fost dintotdeauna reprezentați ca având o „identitate-hibrid”, importante pentru cercetare sunt narațiunile lor și modul în care ele încorporează și reflectă toate aceste contradicții. Prin urmare, grupul țintă al cercetării îl constituie rudarii, fără a ignora însă informațiile oferite de consătenii acestora, românii, precum și cele oferite de romii din proximitatea satului locuit de rudari. Vor fi chestionați reprezentanți ai tuturor acestor categorii, în încercarea de a surprinde ce tip de relații se stabilesc în plan social între rudari și români, pe de o parte, și între rudari și romi, pe de altă parte, precum și contextele în care se produc aceste interacțiuni.

Pe lângă metodele clasice de cercetare, observația și interviul, am recurs și la o analiză a informațiilor cunoscute anterior. Prin urmare, unele dintre referințele bibliografice ale acestui studiu sunt destul de timpurii³, dar aportul lor în cercetarea de față este de netăgăduit. Majoritatea analizează acest neam, ale cărui origini încă sunt discutate și toate pornesc de la conținutul acestor referințe. În absența unei culturi scrise a rudarilor, acestea reprezintă, oarecum, unele dintre puținele mărturii asupra trecutului lor.

Rudarii, în trecut și prezent

Rudarii sunt prezenți în documente încă din secolul al XVII-lea. Astfel, în Hrisovul domnului Țării Românești, Gavrilă Movilă, din 20 septembrie 1620, către mănăstirea Cozia, era precizat: „alți țigani câți vor fi șezând printr-alte locuri, ori meșteri de fier, ori rudari, orice meșteri vor fi ai sfintei mănăstiri [...]”⁴. Același document adăuga: „cum au fost și mai înainte vreme”⁵, de unde înțelegem că rudarii s-au stabilit pe teritoriul Țării Românești înainte de această dată. Totodată, acest document atestă prezența timpurie a denumirii de „rudar”, ceea ce contrazice părerea autorilor Lev Tcherenkov și Stéphane Laederich, în opinia cărora această denumire nu ar apărea în documentele ce aparțin perioadei dintre secolele XV-XVII⁶.

Cu referire la rudari s-a scris puțin. Pentru mult timp, rudarii nu au constituit un subiect aparte de studiu, aceștia fiind menționați sporadic în texte care făceau trimitere la specificul neamului romilor, căruia se considera că îi aparțin. În prezent, datorită sporirii numărului studiilor pe tema minorităților și, implicit, a creșterii interesului față de etnia romă, rudarii au atras atenția prin particularitățile pe care le prezintă. Deși în studii au fost amintiți ca aparținând etniei rome - cu mențiunea că din punct de vedere istoric ar fi avut un traseu diferit - există însă unele voci care

³ von Bauer 1778; de Kogalnitchan 1837; Nicolăescu-Plopșor 1922.

⁴ *Apud* Calotă 1995, p. 12.

⁵ *Apud* Calotă 1974, p. 4.

⁶ Tcherenkov, Laederich 2004, p. 118.

resping această identificare, pornind de la observația că între rudari și romi par a exista mai degrabă mai multe deosebiri decât asemănări, dat fiind faptul că multe elemente din cultura romă nu se regăsesc în cea rudară. Din acest motiv, încă de la începutul secolului al XX-lea, istoricul Constantin S. Nicolăescu-Plopșor insistă asupra observației că neamul rudarilor nu este de sorginte romă, ci română⁷. În sprijinul acestei observații erau aduse argumente, precum: rudarii nu au portul romilor, nu respectă tradițiile acestora și, ceea ce se constituie drept argumentul cel mai puternic în sprijinul respingerii identității lor rome, nu vorbesc limba romani (limba țigănească). Mai mult decât atât, mare parte a rudarilor din România declară că strămoșii lor au fost dacii, aceeași descendență fiind invocată și de către cei de pe teritoriul Bulgariei⁸. Din punct de vedere narativ, rudarii construiesc, astfel, un trecut istoric, dar un trecut ale cărui secvențe cronologice sunt dificil de decodificat, în principal din cauza lipsei reperelor istorice.

Pentru foarte mulți, termenul „rudar” rămâne necunoscut, deși aproape fiecare județ din Oltenia are cătunele sale cu rudari. La o verificare a definițiilor oferite de dicționarele limbii române, aflăm inserate trimiteri la etnia romă. Astfel, conform definiției din *Dicționarul explicativ al limbii române* din 1998, „rudarul” reprezintă un „meșter țigan care lucrează din lemn albii, linguri, fuse etc.” Dar și explicațiile altor dicționare menționează afilierea rudarilor la neamul romilor⁹. Așadar, „prin definiție”, „rudarul” este un „țigan”. Astfel de definiții nu reprezintă esența controverselor purtate în jurul identității etnice a rudarilor, dar, prin caracterul lor informativ, nu pot fi totuși ignorate, dat fiind faptul că acestea contrazic realitatea terenului; sau, mai bine spus, informațiile provenite de la rudarii abordați în timpul cercetării fac notă discordantă cu conținutul acestor definiții.

Majoritatea referințelor bibliografice fac trimitere, de asemenea, la rudari tot ca la un neam al romilor¹⁰. Astfel, până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, rudarii ar fi trăit experiența robiei¹¹, intrând în rândul țiganilor domnești, împărțiți în următoarele grupuri: 1) rudari; 2) ursari; 3) lăieși¹². Ulterior, istoricul Mihail Kogălniceanu va nuanța această clasificare, menționând patru grupuri: 1) rudari sau aurari; 2) ursari; 3) lingurari; 4) lăieși. Comparând cele două clasificări, se observă cum lingurarii, care, deși în mare parte a studiilor apar ca reprezentând un subgrup al neamului rudarilor, devin - în această a doua clasificare - un grup în sine al țiganilor domnești. Autorul menționează că, dintre cele patru grupuri de țigani, lingurarii „sunt cei mai civilizați”, lucrând intens lemnul¹³. Ei sunt „viermii

⁷ Nicolăescu-Plopșor 1922.

⁸ Șerban 2007, p. 265.

⁹ A se consulta, spre exemplu, *Dicționarul explicativ al limbii române* (2012), *Dicționarul universal ilustrat al limbii române* (2011), *Dicționarul explicativ al limbii române și enciclopedic de nume proprii* (2009), *Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române* (2007) sau *Dicționarul etimologic român* (1958-1966).

¹⁰ Menționez doar două dintre aceste referințe, Achim 1998 și Fraser 1998, referințe prezente în cuprinsul mai tuturor listelor bibliografice care tratează subiectul romilor de pe teritoriul României, și nu numai.

¹¹ Marushiakova, Popov 2009.

¹² von Bauer 1778, p. 48.

¹³ de Kogălnitchan 1837, p. 363. Această lucrare reprezintă o resursă importantă, întrucât oferă date cu privire la situația romilor dintr-o perioadă în care aceștia încă aveau statutul de robi, emanciparea lor urmând a se petrece abia peste două decenii.

lemnului”, după o expresie folosită de rudari în procesul de autoidentificare¹⁴. Modificările din a doua clasificare, menționând patru grupuri, ci nu trei, au fost pesemne motivate de transferul ocupațional observat de Mihail Kogălniceanu în interiorul grupului rudarilor. Astfel, pe lângă meseria de lucrători în lemn, aceștia au practicat-o și pe cea de culegători ai aurului din nisipurile aurifere ale râurilor¹⁵. Dar uimește absența aurarilor din prima clasificare, atâta vreme cât tehnica culegerii aurului era cunoscută încă dinaintea secolului al XVIII-lea¹⁶. Însă este posibil ca, în cazul primei clasificări atât aurarii, cât și lingurarii, să fi fost subordonați primului grup, anume cel al rudarilor. Acest lucru poate fi dedus din faptul că autorul primei clasificări menționează, de asemenea, că rudarii, pe lângă faptul că lucrau lemnul, se ocupau și cu colectarea aurului¹⁷.

Studierea rudarilor implică o cercetare de lungă durată, dată fiind largă distribuție geografică a acestor vorbitori ai unui vechi dialect al limbii române, care pot fi întâlniți în România, Ungaria, Bulgaria, Croația, Serbia, Bosnia și Herțegovina. Îi regăsim și în Macedonia, Grecia, Slovenia, Slovacia, Moldova sau Ucraina, deși într-un număr mai redus. În aceste țări au ajuns odată cu valul migrator de la sfârșitul secolului al XIX-lea, care a avut ca punct de plecare teritoriul actual al României. De asemenea, rudarii s-au extins și în Germania, Austria, Franța, Spania, Portugalia, Italia și Cipru. Dialectul grupurilor răspândite pe teritoriul acestor țări prezintă influențe din sud-vestul Transilvaniei, sud-estul Crișanei și nord-estul Banatului, de unde teoria că, în trecut, ar fi emigrat din aceste zone. Astfel, din Transilvania, urmând cursul râurilor aurifere, rudarii ar fi pornit spre sud, spre Dunăre, pătrunzând în Bulgaria. De aici și-ar fi continuat deplasarea, unii dintre ei ajungând până pe teritoriul fostei Iugoslavii. O parte ar fi rămas pe aceste teritorii, iar o alta ar fi revenit în Țara Românească, importând totodată și sărbătoarea Gurbanului, împrumutată de la populațiile de origine turcă stabilite pe teritoriul Bulgariei¹⁸.

În studiile care tratează subiectul rudarilor este vehiculat termenul *boyash/bayash* (*banyash*, uneori), termen care reprezintă, de fapt, un construct academic. Acesta funcționează ca un numitor comun pentru numeroasele denumiri date grupurilor ce vorbesc un vechi dialect al limbii române, dar care se consideră a se fi desprins din neamul romilor. Astfel, întâlnim *beás* în Ungaria, *banjaši* în Serbia, *bajasi* în Croația, *karavlası* în Bosnia și Herțegovina, *rudari* în Bulgaria¹⁹. Denumiri diferite, dar care sunt considerate ca făcând referire la același metagrup - metagrupul *boyash/bayash* - sunt vehiculate și pe teritoriul României. Prin urmare, în

¹⁴ Chelcea 1944, p. 30.

¹⁵ Remarcabil este că rudarii din ziua de azi nu au deloc memoria acestei îndepărtate ocupații a culegerii nisipului aurifer. Îndoiala lor, legat de această ocupație în trecut, este susținută și de observația pe care o fac cu privire la faptul că „nimeni din neamul nostru nu a pus deoparte aur. Păi dac-am fi umblat noi cu aurul, n-ar fi trebuit să fim noi mai bogați decât alți oameni cu alte meserii!?” (rudar, 78 de ani).

¹⁶ Cu referire la statutul țiganilor aurari, vezi Achim 1998, p. 51-53.

¹⁷ von Bauer 1778, p. 49.

¹⁸ Calotă 1995.

¹⁹ Sorescu-Marinković 2011, p. 19.

Transilvania avem *băieși/băeși/băiași*, în Moldova, *aurari* sau *lingurari*, denumirea de *rudari* rămânând specifică îndeosebi Olteniei și Munteniei.

În legătură cu limba vorbită de rudarii din afara granițelor României, este interesant de menționat că aceștia nu sunt conștienți de faptul că vorbesc limba română. În funcție de identitatea pe care și-o asumă, unele comunități consideră că vorbesc limba *banyash*-ilor (care, de fapt, este un vechi dialect al limbii române) sau limba romani; uneori folosesc această limbă ca pe o „limbă secretă”²⁰, pentru a nu fi înțeleși de *outsider*-ii grupului *banyash*-ilor.

Așadar, acest termen - *boyash* (sau *bayash*, căci ambii sunt folosiți cu aceeași frecvență) - funcționează ca o umbrelă pentru panteonul etnonimelor și exonimelor utilizate în procesul de identificare a acestui subgrup cu un profil aparte, o „enigmă etnografică”, precum o definește Ion Chelcea²¹, care a dedicat o mare parte din activitatea sa studiului rudarilor. Având în vedere inconsistența informațiilor care fac referire la rudari, se speră ca, prin reunirea datelor colectate, cercetarea să contribuie la lămurirea unora dintre aspectele ridicate de prezența acestui grup minoritar pe teritoriul Olteniei.

Din teren, rezultatele cercetării

Rudarii au un trecut enigmatic, narat în permanență din diferite perspective. În România, identitatea de grup a rudarilor nu este una omogenă. Elocvente în acest sens sunt datele recensămintelor, conform cărora reiese că nu s-au declarat în unanimitate ca aparținând etniei române sau celei rome. Au fost situații când declarații antagonice cu privire la afilierea lor etnică au fost înregistrate chiar în cazul unor comunități aflate în proximitate spațială. În cazul acestei cercetări, potrivit rezultatelor recensământului din 2002, documentele oficiale ale primăriei îi înregistrează pe rudari drept români. În schimb, rudarii dintr-o comună din județul Argeș, la recensământul din 2002 au fost înregistrați ca romi²². Dar, în pofida celor două tendințe surprinse în procesul de autoidentificare, identitatea salientă este cea de rudar, în contextul vieții sociale. Astfel, în cadrul conversațiilor, de multe ori prima identitate menționată va fi cea de rudar, secundată fiind de cea de român, sau rom, opțiunea pentru una sau alta dintre cele două identități depinzând de modul de autoidentificare al rudarilor.

Într-o primă fază de explorare a terenului, am încercat să obțin informații cu referire la specificul comunității de rudari din exteriorul acesteia. De un real folos s-a dovedit a-mi fi sprijinul acordat de primăria locală, unde mi-a fost permisă consultarea registrelor agricole și a dosarelor de caz social aparținând rudarilor. Biserica - de rit ortodox - de asemenea, mi-a venit în sprijin, aceasta manifestându-și interesul pentru surprinderea motivațiilor care au determinat procesul de convertire religioasă în rândul rudarilor, ținând cont de faptul că, într-un procent deloc neglijabil, aceștia au aderat la cultul pentecostal. Ulterior, toate datele culese cu sprijinul instituțiilor au fost coroborate cu cele culese direct din teren, prin înregistrarea materialelor audio și video.

²⁰ Sikimić 2008, p. 235.

²¹ Chelcea 1944.

²² Dorondel 2007, p. 220.

Referindu-ne la poziționarea din punct de vedere spațial a familiilor de rudari în interiorul satului, se observă cum acestea sunt comasate, fără a lipsi însă contactele cu restul locuitorilor satului. Această comasare creează însă imaginea unei comunități segregate spațial, casele rudarilor fiind dispuse de o parte și de alta a drumului principal, dar la una dintre extremitățile satului, care, în mod simbolic, a primit denumirea de „rudărie“. În schimb, un cătun al unui alt sat, tot din județul Gorj, a primit oficial această denumire, reprezentând astfel o unitate teritorială populată de rudari.

Rudarii din comunitatea în care mi-am desfășurat cercetarea au început să capete vizibilitate odată cu mutarea lor în sat, anterior locuind în bordeie, la marginea pădurii, unde lucrau lemnul. În majoritatea lor, aceștia au părăsit bordeiele după al Doilea Război Mondial, odată cu împrăștierea din '45-'46. Dar la Serviciul Județean Gorj al Arhivelor Naționale s-au păstrat documente care atestă și o împrăștiere mai timpurie, anume în 1921, când români, dar și rudari, au fost împrăștiți prin reforma agrară din 17 iulie, pământul cedat acestora reprezentând fosta moșie a unui boier din regiune. În cazul familiilor mai numeroase, strămutarea a fost parțială, bătrânii, din lipsă de spațiu, rămânând în continuare în bordeie. În prezent, nimeni nu mai locuiește în bordei, majoritatea având locuințe racordate la curent electric, gaz și apă. Această mutare a lor a fost bine primită de localnici:

„Noi ne-am bucurat că au venit lângă noi, că așa nu a trebuit să mai mergem noi la ei, acolo, la pădure. Așa i-am avut lângă noi, și ne-au prins bine, că rudarii fac de toate-n lemn. Făceau pe atunci care, linguri, fuse, postăvi ... Acum s-au dus ai bătrâni, copiiiăștia nu mai știu meserie” (român, 68 de ani).

Prin stilul lor izolat de viață, dus la marginea pădurilor, în bordeie, rudarii au scăpat, astfel, atenției cercetătorilor: „Trăind mai mult prin păduri, viața lor e, poate, tot așa de puțin cunoscută ca și a oricăror populații așa-zise primitive”²³. Acest mod de viață izolat, dus la marginea pădurilor, nu a încurajat un spirit activist, care să ducă la o omogenizare a grupului rudarilor. Abia după căderea comunismului, aceștia se vor înscrie și ei mișcării de afirmare a drepturilor politice, în anul 1990 înființând Partidul Unit Democrat al Romilor, Rudarilor și Lăutarilor din România.

Menționez că rudarii din satul în care am desfășurat cercetarea îmi sunt cunoscuți încă din copilărie. În perioada vacanțelor petrecute la bunici am avut prilejul de a-i întâlni în numeroase împrejurări. Majoritatea acestora se reduc la contextul muncilor domestice și agricole desfășurate pentru bunicii mei, în schimbul cărora, de regulă, rudarii primeau mâncare, băutură, dar și bani. Cea mai puternică amintire este legată însă de imaginea unei rudărițe, pe nume Anuța. Aceasta era văduvă și, pentru a-și câștiga existența, lucra fuse în lemn, după care pornea din poartă în poartă, pentru a le vinde. Rudărița Anuța era cunoscută printre copii ca fiind de fapt „țiganca Anuța” care umblă prin sate pentru a-i aduna și băga în traista sa pe cei neascultători.

²³ Chelcea 1944, p. 51.

Ca și Anuța, și alți rudari au dus o viață de seminomad, nevoiți să umble prin sate cu zilele pentru a vinde ceea ce lucraseră în gospodărie (linguri, fuse, mături din nuiele etc.). Oricum, distanțele pe care le parcurgeau, pe jos, sau cu carul tras de boi, nu erau nici pe departe la fel de mari precum cele străbătute de către romi, cu căruțele. Rudarii nu au practicat nomadismul în masă, ci, pentru perioade scurte, unii dintre ei au plecat la drum prin comunele județului, pentru a vinde ceea ce lucrau în lemn.

În perioada comunismului, rudarii care lucrau lemnul, deși au fost obligați să presteze servicii în cadrul unităților de muncă, au continuat totuși să-și valorifice în mediul rural obiectele lucrate în lemn. Populația autohtonă a acceptat în mod tacit această formă de comerț neautorizat, întrucât era și în interesul ei, având în vedere accesibilitatea prețurilor. După 1989, ca urmare a faptului că cei mai mulți dintre rudari și-au pierdut locurile de muncă, situația materială a acestora s-a înrăutățit. În plus, diversificarea pieței produselor de uz casnic, în care ajung să predomine obiectele din plastic, a reorientat preferințele consumatorului spre acest nou tip de produse. Astfel, rudarii își pierd locul în producția locală și, totodată, meseria lor de bază, cea de lucrători în lemn. Singura sursă de venit a rămas plata în schimbul prestării muncii fizice pe proprietățile românilor, de multe ori această plată fiind achitată în alimente, iar nu în bani. Când un român avea nevoie de „brațe de muncă”, mergea în „rudărie” pentru a tocmi om cu ziua. Nu de multe ori, plata zilierilor rudari cobora sub prețul pretins pentru o zi de lucru în acele timpuri. Iar masa primită la sfârșitul zilei consta, uneori, în mâncare „întoarsă”, adică mâncare ce a mai fost o dată pusă pe masă pentru alții, dar nu a fost terminată. În schimb, mâncarea atinsă de un rudar nu era păstrată, ci aruncată în vasul care colecta mâncarea pentru porci. Pentru aceasta, și locurile la masă erau distribuite calculat, rudarii fiind cu „colțul lor”. Criteriul de selecție era unul simplu: tot ceea ce venea în contact cu rudarul „se spurca”. Această putere de contagiune era pusă pe seama unui statut social inferior, mulți dintre rudari trăind în sărăcie. Dar, de multe ori, respingerea funcționa independent de condiția socială a rudarului. A fi rudar era suficient pentru a face diferența și, prin urmare, pentru a refuza comensualitatea unor oameni priviți ca niște străini în anturajul social al celui care oferea mâncarea. Acest refuz se manifesta practic prin limitarea contactelor sociale strict la ceea ce era necesar în relația dintre români și rudari, munca fizică prestată de rudari fiind o primă necesitate.

Cu toate acestea, din partea ambelor părți atât cea a rudarilor, cât și cea a românilor, există un mare grad de tolerare a unora în proximitatea celorlalți, niciodată punându-se problema mutării din vecinătate. Cum motive de neînțelegere există și între membrii comunității de români, rezultat al contactelor cotidiene, altercațiile ce au loc între români și rudari nu capătă, astfel, un caracter aparte. În linii mari, neînțelegerile sunt trecătoare și, oricum, reglate fără intervenția autorității locale. Ocaziile în care unii intră în conflict direct cu alții nu prezintă o rată ridicată. Acest lucru se poate întâmpla, spre exemplu, atunci când unul dintre rudari este prins la furatul lemnului pe proprietatea românilor. De notat faptul că statul român

nu i-a împroprietărit pe rudari cu pădure²⁴. Dar rudarii, prin profilul meseriei lor, cea de lucrători în lemn, au fost dintotdeauna dependenți de această resursă naturală. Astfel, neavând în proprietate pădure, aceștia au fost excluși de la distribuirea uneia dintre cele mai importante resurse naturale²⁵.

Cum am menționat deja, separările funcționează totuși în spatele acestei conviețuiri nemarcate de conflicte prea mari. În pofida autodeclarării identității lor etnice de români, aceștia sunt considerați romi, ajungând, astfel, purtătorii unei identități etnice pe care cei mai mulți dintre ei o resping:

„Pă noi nu ne-a jâgnit românii nici amu, în satu' ăsta. Știi ce mă deranjează pe mine? M-a deranjat de câte ori unii mi-a zis: «Huuu, țâgancă, fi-a dracu' de țâgancă!» Bă, fir-ai al dracu' cu mama ta, că nu sunt țâgancă, zăc. Ză-mi rudăreasă, că nu mă supăr. Dă rudăreasă nu mă supăr să mă duc și-n ... și unde vrei tu să mă duci!» (rudăriță, 64 de ani).

Totuși, în manifestarea acestui proces de heteroidentificare pot fi surprinse unele nuanțe. Astfel, stereotipurile cu tentă negativă vehiculate în cazul romilor („hoți”, „leneși”, „nespălați”, și alte atribute care, de foarte multe ori, sunt întrebuițate în descrierea acestei minorități etnice) nu se regăsesc și în cazul descrierii rudarilor de către români, aceștia observând, în primul rând, diferențe la nivel de comportament:

„Cu rudarul te poți înțelege, trăi lângă tine, nu-i ca atunci când ai un țigan lângă casa ta. Rudarii muncesc, nu merg la furat, ca țiganii. Și-ți spun, sunt rudari mai spălați și curăț ca românii!” (român, 39 de ani).

Rudarii, după cum am menționat anterior, nu vorbesc limba romani:

„Noi nu știm țigănește. Altu' neam noi suntem ... Dacă vorbește un țigan cu mine pă țigănește, poate să mă-njure, să mă spurce, că eu nu știu să-i răspund” (rudăriță, 64 de ani).

Și nici nu dovedesc faptul că ar cunoaște-o sau cunoscut cândva, chiar dacă în vocabularul lor se regăsesc și unele cuvinte rome. Acestea rămân însă foarte puține la număr. Spre exemplu, dialectologul Ion Calotă, în cursul discuțiilor libere avute cu rudarii din Oltenia, a depistat două cuvinte pe care le-a presupus ca fiind de origine romă; acestea sunt „bengăscu” și „șuștalo”. În limba romani, „beng” înseamnă „drac”, iar „șuștalo” ar fi o formă apropiată termenului rom „șușoi”, cu sensul de „iepure”²⁶. De remarcat că în cursul unei discuții avute despre rudari cu un român, vecin al acestora, am primit direct varianta „șușoi”, iar nu cea alterată, adică „șuștalo”:

„Ai noști, ăștia [adică românii], îi făcea șușoi [pentru a arăta cum făceau românii șușoi rudarului, a ridicat două degete deasupra capului, imaginând astfel urechile iepurelui]. Când trecea [rudarul] la muncă, sau undeva, noi, ăștia [strigam]: «Bă, șușoi după tine!» Mamăăă, nu mai pleca [rudarul] la muncă, că zicea că nu-i merge bine” (român, 71 de ani).

²⁴ Această situație este comună tuturor rudarilor din România, nu numai celor din satul la care fac referire în această lucrare. Pentru mai multe detalii, vezi Dorondel 2008.

²⁵ Dorondel 2007, p. 235.

²⁶ Calotă 1995, p. 24-25.

Dacă rudarul din exemplul dat mai sus posedă această superstiție, un altul - tot din județul Gorj, dar dintr-un alt sat - recunoaște această superstiție, dar menționează că aceasta este proprie gândirii magice a țiganului, nicidecum a rudarului.

Chestionați asupra identității lor etnice, rudarii se declară, așadar, români („rumâni”, cum își spun ei), simțindu-se ofențați în cazul în care sunt identificați cu populația romă. Pentru a-și justifica apartenența la populația autohtonă, cea de etnie română, aduc în discuție faptul că, de când se știu, au trăit în înțelegere cu aceasta. Întrucât au lipsit conflictele, rudarii declară că s-au „rumânizat” pe parcursul timpului. O astfel de afirmație nu clarifică însă situația lor din trecut, căci justificarea de mai sus pare să ofere mai degrabă o imagine a situației din ultima perioadă a acestui neam. Altfel spus, acest proces de „rumânizare” poate fi tradus printr-unul de asimilare treptată de-a lungul timpului, pe parcurs pierzându-se elementele specifice culturii rudărești.

În pofida faptului că românii afirmă că între rudari și romi există diferențe, și că aceștia nu ar reprezenta unul și același neam, observația anterioară începe să-și piardă din acuitate și din onestitate în momentul contactului direct cu rudarii. Astfel, rudarii și românii, deși împart același cimitir, mormintele nu le sunt amestecate. Rudarii sunt înmormântați în marginea cimitirului, multe dintre mormintele lor abia putând fi identificate. Cele mai multe sunt năpădite de ierburi, iar la unele lipsește crucea (pentru că nu și-au permis cruci de marmură sau de ciment, au pus la capătul mormintelor cruci de lemn, însă acestea, cu timpul, au fost furate).

Totodată, în ceea ce privește căsătoriile mixte, acestea se înfăptuiesc, dar în procentaj mic, de multe ori fiind comentate în termeni denigratori. Partenerul rudar este cel care devine cauza observațiilor malițioase ale românilor, aceștia apreciind că cel care intră în familia de români este, până la urmă, tot un „țigan”. Prin considerațiile de acest fel, românii contribuie la creionarea indirectă a unui portret etnic. Etnicitatea este rezumată, în acest caz, printr-un detaliu fizic: culoarea pielii. Prin urmare, toate aceste realități ar fi un produs al manifestării procesului de autoidentificare și heteroidentificare care, de la o comunitate la alta, se manifestă la o intensitate diferită.

Heteroidentificarea rudarului cu țiganul, chiar dacă pentru acesta din urmă este utilizat termenul de „rom” (acel termen *politically correct*), are un puternic impact asupra rudarului, stigmatizând și vexând. Astfel se explică și mărturisirile unor rudari, potrivit cărora ei și-ar dori să se uite de cuvântul „rudar”:

„Vezi tu, dacă zici că ești rudar, se gândește altu' că ești altfel decât românul'. Că suntem mai închiși la față, asta nu avem ce face. Da' măcar să se uite de cuvântu' ăsta [*rudar*], că doar oamenii sântem și noi. Ce face românul', aia facem și noi. Ce face țiganul', noi nu facem. Noi suntem cinstiți, nu ca ei” (rudar, 37 de ani).

Îmbrățișând identitatea de „rumân”, rudarii speră la o mai ușoară mobilitate socială, în timp. Deși coabitarea român-rudar este una lipsită de prea mari conflicte, rudarii știu și simt faptul că în ierarhia socială au ocupat dintotdeauna a doua poziție, prin care se situează „deasupra țiganului, dar mai jos de român” (rudar, 23 de ani). Prin urmare, rudarii resimt manifestările fenomenului excluderii sociale, oricât de subtile ar fi sau oricât s-ar menține ele într-o stare latentă; ca urmare a

conștiinței excluderii sociale, acest fenomen ajunge să fie dublat de unul al autoexcluderii sociale. Astfel, deși declară că își doresc să nu se mai știe de faptul că sunt rudari - înaintând, pentru aceasta, identitatea de român - ei ezită totuși să întemeieze familii cu românii. Nu are legătură cu teama pervertirii propriei identități culturale - contaminare față de care românii tradiționali, spre exemplu, manifestă teamă - ci cu dorința de a evita discuțiile contradictorii; rudarii conștientizează că, pentru cel care intră prin căsătorie într-o familie de români, există riscul de a fi expus comentariilor neplăcute referitoare la identitatea sa de rudar: „De ce să-mi fi măritat fata cu un român? Ca să stea apoi toată viața cu capu' plecat în fața românului, să-i strige toată viața că ea-i rudăriță?!” (rudăriță, 49 de ani).

Redau mai jos un fragment extras din transcrierea unei conversații avute cu un bărbat român al cărui fiu a dorit să se căsătorească cu o fată din rudărie, fragment care în acest caz explică resorturile menținerii distanței sociale din partea românilor:

„I: Am auzit că băiatul dumneavoastră vrea să se căsătorească cu o rudăriță, și că nu sunteți de acord.

R: A, nu! I-am zis că eu cu rudărița nu-l țin în casă. Să se orienteze și el asupra unei fete de aici, numai să nu ia țiganca asta.

I: «Rudărița» este tot una cu «țiganca»?

R: Nu, că rudarii sunt altceva, nu sunt țigani. Da' degeaba, că tot negri sunt și, știți, lumea zice că am adus în casă o țigană. Păi nu vedeți, sunt negri ca niște țigani. De ce să-mi strige mie lumea apoi că stau în casă cu țiganca?!” (român, 54 de ani).

Astfel, în baza unui detaliu anatomic, rudarului îi este atribuită identitatea etnică de rom, în pofida declarării celei de român la recensăminte. Totuși, românii fac diferență între „țiganul adevărat” și „țiganul rudar”. Un „țigan rudar” ar fi cel despre care românii susțin că la origini el nu este, de fapt, țigan, însă au tendința să-l considere tot țigan, pentru că este „negru”. Dar cu o piele mai închisă la culoare pot fi și români: „Domnișoară, mânca-ți-aș, ia ascultă-mă pă mine ici. E românii ... e români, e mai negri ca noi. Dacă-i vezi, zâci că e țigani!” (rudăriță, 64 de ani). Acestora, ceilalți (tot români) li se adresează uneori, deși în glumă, cu apelativul „rudarule”/„rudărițo”, fără ca aceste trimiteri să aibă însă impactul avut de apelativele „țiganule” sau „țiganco”, față de care există o evidentă reticență.

Așadar, în ceea ce privește înfățișarea (culoarea pielii), rudarii sunt identificați cu românii, iar din punct de vedere cultural, cu românii, întrucât respectă tradițiile și cultura acestora din urmă. Drept consecință, românii au rețineri în a-i recunoaște pe rudari ca fiind „de-ai lor”, conturându-i ca pe un grup cu un profil aparte. Folosesc exonimele *caștari* sau *caștali* (în traducere, „lemnari”, „dulgheri”, cuvântul „kash” însemnând „lemn” în limba romani). Aceste exonime au legătură, în mod evident, cu caracterul meseriei rudarilor:

„Rudarii, cum să-ți explic eu dumitale ... Ei, pentru că lucră cu lemnul, nu-s ca noi. Ei sunt caștalii, [adică] rudari, rudari. Ei a tăiat pluți în viața lor, să facă albiu, linguri și, ca să nu se lege pluțile de ei, a făcut *Gurbane*. Aicea, mamă, nu se țâne [*Gurbanele*], că noi nu suntem rudari, noi suntem țigani!” (femeie romă, 67 de ani).

Fiind slab atașați categoriei romilor sub aspect afectiv, rudarii evită, pe cât de mult posibil, contactele de orice natură cu aceștia. Pe teritoriul României, majoritatea comunităților de rudari par a fi integrate în sânul celor de români, cu observația că relațiile sociale se construiesc ținându-se seama de prejudecățile vehiculate, conținutul acestora transformând diversitatea într-o problemă care face dificilă acceptarea „celuilalt”. Deși rudarii declară în mod oficial identitatea etnică de român, în contextele vieții cotidiene sunt considerați „altfel” față de români, fiind discriminați atunci când se pune problema stabilirii unor raporturi sociale firești.

Concluzii

Cu toate că, în general, relațiile dintre rudari și români afișează o traiectorie lipsită de conflicte, în spatele acestei coabitări se ascund resentimente care duc la o poziționare fermă în interiorul fiecărui grup. Astfel, românii, care în procesul de identificare a rudarilor cu romii menționează ca prim factor de individualizare culoarea pielii, impun o vizibilă reticență în situații care pretind apropierea. Este vorba de contexte precum căsătoriile mixte, consumarea actului comensualității sau înhumarea rudarilor în proximitatea mormintelor românilor. În astfel de situații, culoarea închisă a pielii îl metamorfozează pe rudar, în imaginația românului, în „țigan”²⁷. Rudarul, la rândul său, pare a fi interiorizat cu conștiinciozitate această poziție în societate, simțind faptul că în ierarhia socială „rudarul este o țără mai jos decât românul, dar mai sus decât țiganul. Noi suntem între unii și alții, da’ nu cumva să scrieți acolo că suntem țigani” (rudar, 56 de ani). Într-adevăr, importanța acordată trăsăturii biologice, anume culoarea pielii, este un prim element care justifică tendința de a-i identifica pe rudari cu romii. Această tendință generează un întreg proces de discriminare, reflectat în preocuparea românilor de a menține distanța socială față de rudari. Din pricina vehiculării unor clișee arhicunoscute (au pielea închisă la culoare, deci sunt țigani, iar, dacă sunt țigani, trebuie evitați), șansele de mobilitate socială în rândul acestei comunități de rudari sunt reduse.

Etnicitatea pare a fi cea care arbitrează poziția socială a rudarilor. Este deja probat faptul că etnicitatea a declanșat dintotdeauna disensiuni în plan social, în special în situația în care două comunități de etnie diferită au fost nevoite să trăiască una în vecinătatea celeilalte. Astfel, deși rudarul susține cu obstință că el este „rumân”, și nu „țigan”, relațiile sociale se construiesc ținându-se seama de prejudecățile vehiculate. Prin trimiterile lor malițioase, oricât ar fi ele de sporadice, românii contribuie, astfel, la creionarea indirectă a unui portret etnic.

The Social Marginalisation of a *Rudari* Community in Gorj County, Romania

(Abstract)

The paper includes empirical evidence from the anthropological research conducted in a village from Gorj County, Romania, where the majority Romanian population cohabits with the *Rudari*

²⁷ De notat că cei care fac astfel de aprecieri nu au cunoștință de faptul că, în mare parte a literaturii de specialitate, rudarii sunt considerați ca reprezentând unul dintre numeroasele neamuri ale romilor.

community. It also presents general data about the history of the *Rudari*. Although most studies present the *Rudari* as one of the many sub-groups of the Roma, there are also voices who reject this classification based on the observation that there are more differences than similarities between the *Rudari* and the Roma. I therefore set out in this research to determine the consequences of self- and hetero-identification in the case of the *Rudari*, starting from the discourse surrounding the subject of their ethnic identity as well as from observing their daily way of life. The focus fell on describing the type of social relation that builds up between the *Rudari* and the Romanians on the one hand, and between the *Rudari* and the Roma, on the other hand.

Although at a discourse level, the village inhabitants uphold the difference between the *Rudari* and the Roma, in practise, they overlap the two categories which leads to social distancing. These first observations allowed me to formulate the research hypothesis: ethnicity is the reason for the barrier between the Romanians and the *Rudari*. Although the Romanians do not recognise it directly as a cause for their restraint towards the *Rudari*, in certain contexts it operates at a mental level. We are dealing here with an attributed (by the Romanians) and, at the same time, internalised (by the *Rudari*) ethnicity.

Abrevieri bibliografice

- Achim 1998 - Viorel Achim, *Țigani în istoria României*, București, 1998.
- Calotă 1974 - Ion Calotă, *Grainul rudarilor din Oltenia*. Rezumatul tezei de doctorat, Craiova, 1974, p. 1-30.
- Calotă 1995 - Ion Calotă, *Rudarii din Oltenia. Studiu de dialectologie și de geografie lingvistică românească*, Craiova, 1995.
- Chelcea 1944 - Ion Chelcea, *Rudarii. Contribuție la o „enigmă“ etnografică*, București, 1944.
- de Kogalnitchan 1837 - Michel de Kogalnitchan, *Esquisse sur l'histoire, les mœurs et la langue des Cigains, connus en France sous le nom de Bobémiens, suivie d'un recueil de sept cents mots cigains*, Berlin, 1837, text reproduces in Mihail Kogălniceanu, *Opere II. Scrieri istorice*, București, 1976, p. 354-385.
- Dorondel 2007 - Ștefan Dorondel, *Ethnicity, State and Access to Natural Resources in the Southeastern Europe. The Rudari Case*, in Stelu Șerban (ed.), *Transborder Identities. The Romanian - Speaking Population in Bulgaria*, București, 2007, p. 215-239.
- Dorondel 2008 - Ștefan Dorondel, *"They Should be Killed": Forest Restitution, Ethnic Groups and Patronage in Post-socialist Romania*, in Derick Fay, Deborah James (ed.), *The Rights and Wrongs of Land Restitution: „Restoring What was Ours“* New York, 2008, p. 43-65.
- Fraser 1998 - Angus Fraser, *Țigani. Originile, migrația și prezența lor în Europa*, București, 1998.
- Kovalcsik 2007 - Katalin Kovalcsik, *Gurbane as a Representation of Traditional Identity and Culture in an Oltenian Rudar Iommunity*, in Biljana Sikimić, Petko Hristov (ed.), *Kurban in the Balkans*, Belgrade, 2007, p. 109-135.
- Marushiakova, Popov 2009 - Elena Marushiakova, Vesselin Popov, *Gypsy Slavery in Wallachia and Moldavia*, in Tomasz Kamusella, Krzysztof Jaskulowski (ed.), *Nationalism Today*, Oxford, 2009, p. 89-124.
- Nicolăescu-Plopșor 1922 - Constantin S. Nicolăescu-Plopșor, *Gurbanele*, în *AO*, 1, an I, 1922, p. 35-40.
- Sikimić 2008 - Biljana Sikimić, *Karavlačs in Bosnia and Herzegovina Today*, în Biljana Sikimić, Tijana Ašić (ed.), *The Romance Balkans*, Belgrade, 2008, p. 227-446.
- Sorescu-Marinković 2011 - Annemarie Sorescu-Marinković, *Strategies for Creating an Explanatory Bayash Dictionary in Serbia*, în *RRL*, 1, 56, 2011, p. 17-34.

Marginalizare socială în cazul unei comunități de rudari din județul Gorj, România

- Șerban 2007 - Stelu Șerban, *Politics against Ethnicity. The Case of Rudari from Varna District*, în Stelu Șerban (ed.), *Transborder Identities. The Romanian Speaking Population in Bulgaria*, București, 2007, p. 241-276.
- Tcherenkov, Laederich 2004 - Lev Tcherenkov, Stéphane Laederich, *The Rroma: History, Language, and Groups*, vol. 1, Basel, 2004.
- von Bauer 1778 - Friedrich Wilhelm von Bauer, *Memoires historiques et géographique sur la Valachie, avec un prospectus d'un atlas géographique & militaire de la dernière guerre entre la Russie & la Porte Ottomane*, Leipzig, 1778.

Cuvinte-cheie: rudari, romi, boyash/bayash, autoidentificare, heteroidentificare.
Keywords: *rudari*, Roma people, boyash/bayash, self-identification, hetero-identification.

LISTA ABREVIERILOR

AAR-SI	- Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice. București (s. III, 1922-1947).
Academica	- Academica. Academia Română. București.
ACG	- Anuarul Comitetului Geologic. Institutul Geologic al României. București.
ACMI	- Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice. București.
ActaArchHung	- Acta Archaeologica. Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
ActaBC	Acta Bacoviensia. Serviciul Județean Bacău al Arhivelor Naționale. Bacău.
ActaMN	- Acta Musei Napocensis. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
ActaMP	- Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău. Zalău.
Acta Siculica	- Acta Siculica. Analele Muzeului Național Secuiesc. Sfântu Gheorghe.
ActaZC	- Acta Zoologica Cracoviensia. Institute of Systematics and Evolution of Animals. Kraków.
ADIU	- АРХЕОЛОГИЯ І ДАВНЯ ІСТОРИЯ УКРАЇНИ. Kiev.
AÉ	- Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művész-történeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
AHR	- Asiatic Herpetological Research. Chengdu Institute of Biology. Chengdu.
AIIA	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj. Cluj-Napoca (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț”).
AIIAI/AIIX	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași. Iași (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași).
AIIGB	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „George Bariț” Cluj-Napoca. Cluj-Napoca vezi AIIA.
AIIN	- Anuarul Institutului de Istorie Națională. Cluj-Sibiu.
AInf	- Archäologische Informationen. Mitteilungen zur Ur- und Frühgeschichte. Bonn.
Altertum	- Das Altertum, Routledge, part of the Taylor & Francis Group.
Aluta	- Aluta. (Studii și comunicări - Tanulmányok és Közlemények). Sfântu Gheorghe.
AM	- Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”. Iași.
AmAnthropol	- American Anthropologist. Washington, D.C.
AnB	- Analele Banatului; serie nouă. Timișoara.
Angustia	- Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Sfântu Gheorghe.
Annales de Paléontologie	- Annales de Paléontologie. Association Paléontologique Française. Paris.

Lista abrevierilor

- Antaeus** - Antaeus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
- Antiquity** - Antiquity. A Quartely Review of World Archaeology. York.
- AntTard** - Antiquité tardive. Revue internationale d'histoire et d'archéologie (IVe-VIIIe s.). Turnhout.
- AO** - Arhivele Olteniei. Craiova; serie nouă (Institutul de Cercetări Socio-Umane. Craiova).
- APA** - Acta Praehistorica et Archaeologica. Berlin.
- APR** - Acta Palaeontologica Romaniaae. Romanian Society of Paleontologists. București.
- Apulum** - Apulum. Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia. Alba Iulia.
- AR** - Archeologické rozhledy. Praha.
- ARA** - Annual Review of Anthropology. Palo Alto.
- ArbInstHalle** - Arbeiten aus dem Institut für Vor- und Frühgeschichte der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg.
- Archaeologia Bulgarica** - Archaeologia Bulgarica. Sofia.
- ArchAustr** - Archaeologia Austriaca. Viena.
- ArchHung** - Archaeologia Hungarica, Dissertationes Archaeologicae Musei Nationalis. Budapest.
- ArchKözl** - Archaeologiai Közlemények. Pesten.
- Argesis** - Argesis. Studii și comunicări. Muzeul Județean Argeș. Pitești.
- Arheologija** - Archeologija. Organ na Archeologičeskija Institut i Muzei pri Bulgarskata Akademija na Naukite. Sofia.
- ArhRom** - Arhiva Română. Arhivele Statului. București
- AȘUAIC-I** - Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Istorie. Iași.
- Athenaeum** - Athenaeum. Studi periodice di litteratura e storia dell'antichità. Pavia.
- ATS** - Acta Terrae Septemcastrensis. Sibiu.
- AUA** - Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Alba Iulia.
- AUSB** - Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, sectio Historica. Budapest.
- AusgrabFunde** - Ausgrabungen und Funde. Berlin.
- AUVT** - Annales d'Université „Valahia” Târgoviște. Târgoviște.
- BA** - Biblioteca de arheologie. București.
- BÁMÉ** - A Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve. Szekszárd.
- Banatica** - Banatica. Muzeul de istorie al județului Caraș-Severin. Reșița.
- BAR** - British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
- BC** - Biblioteca și cercetarea. Cluj-Napoca.
- BCH** - Bulletin de correspondance hellénique. L'Institut de correspondance hellénique d'Athènes (continuă Bulletin de l'Ecole française d'Athènes- 1868-1871). Atena.
- BCMI** - Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice / Buletinul Comisiei Monumentelor istorice. București.
- BCȘS** - Buletinul Cercurilor Științifice Studențești. Alba Iulia.
- BerRGK** - Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Main.
- BG** - Boabe de grâu. București

Lista abrevierilor

BHAB	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica. Muzeul Banatului Timișoara. Timișoara.
BIRSNB	- Bulletin de l'Institute Royal des Sciences Naturelles de Belgique. Bruxelles.
BMA	- Bibliotheca Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia. Alba Iulia.
BMI	- Buletinul Monumentelor Istorice. București.
BMJT	- Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie. Alexandria.
BMM	- Bibliotheca Musei Marisiensis. Seria Archaeologica. Târgu Mureș.
BMMK	- Békés Megyei Múzeumok Közleményei. Békéscsaba.
BMS	- Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
BollVerona	- Bollettino del Museo Civico di Storia Naturale di Verona. Verona.
BOR	- Biserica Ortodoxă Română. Patriarhia Română. București.
BR	- Budapest Régiségei. Budapesti Történeti Múzeum. Budapest.
Britannia	- Britannia. A Journal of Romano-British and Kindred Studies. The Society for the Promotion of Roman Studies. Cambridge.
Brukenthal	- Brukenthal. Acta Musei. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
BSAF	- Bulletin de la Société Nationale des Antiquaires de France. Paris.
BSHNT	- Bulletin de la Société d'Histoire Naturelle de Toulouse. Toulouse.
BSNR	- Buletinul Societății Numismatice Române. Societatea Numismatică Română. București.
BTh	- Bibliotheca Thracologica. Institutul Român de Tracologie, București.
Buletin foaie oficială	- Buletin foaie oficială. Iași.
BulletinAMNH	- Bulletin of the American Museum of Natural History. New York.
BulletinSGF	- Bulletin d'Société Géologique France. Paris.
Buridava	- Buridava. Studii și materiale. Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoteanu” Vâlcea. Râmnicu Vâlcea
BV	- Bayerische Vorgeschichtblätter. München.
CA	- Cercetări arheologice. Muzeul Național de Istorie a României. București.
CAANT	- Cercetări arheologice în aria nord-tracă. București.
CAn	- Current Anthropology. Chicago.
Carnets de Géologie	- Carnets de Géologie. Brest.
CCA	- Cronica cercetărilor arheologice. București.
CCGG	- Cahiers du Centre Gustave Glotz. Sorbonne (Paris).
CFS	- Courier Forschungsinstitut Senckenberg, Senckenberg Forschungsinstitut und Naturmuseum. Frankfurt am Main.
Ciências da Terra (UNL)	- Ciências da Terra (UNL). Earth Sciences Journal. Caparica.
ClausthalerGeo	- Clausthaler Geowissenschaften. Institut für Geologie und Paläontologie. Clausthal-Zellerfeld.

Lista abrevierilor

CMPUMichigan	- Contributions from the Museum Paleontology. The University of Michigan. Michigan.
Codrul Cosminului	- Codrul Cosminului, Seria Nouă. Analele Științifice de Istorie, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava. Suceava
CommArchHung	- Communicationes Archaeologicae Hungariae, Magyar Némzeti Múzeum. Budapesta.
Communications	- Communications. École Des Hautes Étude en Science Sociales – Centre D’Études Transdisciplinaires (Sociologie, Anthropologie, Politiques), Paris.
Copeia	- Copeia. American Society of Ichthyologists and Herpetologists. New York.
Corviniana	- Corviniana. Acta Musei Corvinensis. Hunedoara.
CRAcadSciParis	- Comptes Rendus De L’Academie Des Sciences. Serie II, Fascicule A - sciences de la Terre et des Planetes. Paris.
CretaceousRes	- Cretaceous Research. Published by Elsevier.
Crisia	- Crisia. Culegere de materiale și studii. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea.
Cultura creștină	- Cultura creștină. Publicație apărută sub egida Mitropoliei Române Unite cu Roma Greco-Catolică și a Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Departamentul Blaj. Blaj.
Cumania	- Bács - kiskun Megyei Múzeumok Közleményei. Kecskemét.
Dacia	- Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I, (1924) - XII (1948). Nouvelle série: Revue d’archéologie et d’histoire ancienne. București.
Danubius	- Danubius. Muzeul de Istorie Galați. Galați.
DMÉ	- A Debreceni déri Múzeum Évkönyve. Debrecen.
Dolgozatok	- Dolgozatok az Erdély Nemzeti Múzeum Érem - és Régiségtarából. Kolosvár (Cluj).
DolgSzeged	- Dolgozatok. A. M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Archaeologiai Intézetéből. Szeged.
DP	- Documenta Praehistorica. Poročilo o raziskovanju paleolitika, neolitika in eneolitika v sloveniji. Ljubljana.
Drobeta	- Drobeta. Muzeul Regiunii Porților de Fier. Drobeta Turnu-Severin.
Dumerilia	- Dumerilia. Association des amis du laboratoire des reptiles et amphibiens du Muséum = AALRAM. Paris.
Eclogae	- Eclogae Geologicae Helvetiae. Swiss Journal of Geosciences. Swiss Geological Society. Zürich.
EHR	- The English Historical Review. Oxford University Press (UK).
Environment & Progress	- Environment & Progress. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca. Facultatea de Știința și Ingineria Mediului. Cluj-Napoca.
EphNap	- Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca. Cluj-Napoca.
ErdMúzÉvk	- Erdélyi Múzeum Egyesület Évkönyve. Kolosvár (Cluj).
EstudiosAlava	- Estudios del Museo de Ciencias Naturales de Alava. Vitoria.
Eurasia Antiqua	- Eurasia Antiqua. Zeitschrift für Archäologie Eurasiens. Mainz am Rhein.

Lista abrevierilor

FbÖst	- Fundberichte aus Österreich. Wien.
FK	- Földtani közlöny. Magyarhoni földtani tarsulat folyóirata. Budapest.
FöldrKözl	- Földrajzi Közlemények. Budapest.
FoliaArch	- Folia Archaeologica. Magyar Történeti Múzeum. Budapest.
Gemina	- Gemina. Timișoara.
Geodiversitas	- Geodiversitas. Museum National d'Histoire Naturelle Paris. Paris.
Gerión	- Gerión. Revista de historia antigua, Universidad Complutense de Madrid. Madrid.
Germania	- Germania. Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Main.
Godišnjak	- Godišnjak. Jahrbuch Knjiga. Sarajevo-Heidelberg.
HAC	- Historiae Augustae Colloquia Nova Series. Bari.
Hantkeniana	- Hantkeniana. Periodical of the Department of Palaeontology, Eötvös University. Budapest.
Hermes	- Hermes. Zeitschrift für klassische Philologie. Stuttgart.
Hesperia	- Hesperia. Journal of American School of Classical Studies at Athens. Athens.
Hierasus	- Hierasus. Muzeul Județean Botoșani. Botoșani.
HJ	- The Historical Journal. University of Cambridge (UK).
Hrisovul	- Hrisovul. Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”. Facultatea de Arhivistică. București.
HTRTÉ	- A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyvei (1880-1913). Deva.
HU	- Historia Urbana. Institutul de Cercetări Socio-Umane. Sibiu.
IA	- International Affairs. Royal Institute of International Affairs. London.
Instrumentum	- Instrumentum (Bulletin du Groupe de travail europeen sur l'artisanat et les productions manufacturées dans l'Antiquité. Montagnac.
Ioan Neculce	- Ioan Neculce. Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei. Iași.
Iranica Antiqua	- Iranica Antiqua. Leiden.
Istros	- Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
Îndrumător pastoral	- Îndrumător pastoral. Episcopia Ortodoxă Română de Alba Iulia. Alba Iulia
JAMÉ	- A Nyiregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve. Nyiregyháza.
JAMT	- Journal of Archaeological Method and Theory. New York.
JCH	- Journal of Contemporary History. University of Cambridge (UK), University of Wisconsin at Madison (USA).
JMH	- The Journal of Modern History. University of Chicago.
JMV	- Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte. Halle (Saale).
JRGZM	- Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz. Mainz.
JRS	- The Journal of Roman Studies. London.
JSP	- Journal of Systematic Palaeontology. British Natural History Museum. London.

Lista abrevierilor

JTa	- Journal of Taphonomy. Paleontological Network Foundation.
Klio	- Klio. Beiträge zur Alten Geschichte. Berlin.
Korunk	- Korunk. Kolozsvár. Cluj-Napoca.
KözI	- Közlemények a Debreceni M. Kir. Tisza István-Tudományegyetem Régészeti Intézetéből. Debrecen.
Latomus	- Latomus. Revue d'études latines. Bruxelles.
MA	- Mitropolia Ardealului. Revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului, Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, Episcopiei Alba Iuliei și Episcopiei Oradei. Sibiu (1956-1991). A continuat <i>Revista Teologică</i> , (1907-1947) și este continuată de aceeași revistă.
MAGW	- Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien. Wien (1912-1941).
Marburger Studien	- Marburger Studien. Marburg.
Marisia	- Marisia. Studii și Materiale. Târgu Mureș.
Marmatia	- Marmatia. Baia Mare.
Mas de las Matas	- Mas de las Matas. Grupo de Estudios Mastnos. Mas de las Matas.
Materiale	- Materiale și cercetări arheologice. București.
MBGAEU	- Mitteilungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte. Berlin.
MedTrans	- Mediaevalia Transilvanica. Satu-Mare.
MÉFRA	- Mélanges de l'École française de Rome. Antiquité. Roma.
Mehedinți	- Mehedinți - Istorie și cultură. Drobeta Turnu Severin.
MemAntiq	- Memoria Antiquitatis. Complexul Muzeal Județean Neamț. Piatra Neamț.
MemMNHistNat	- Memoires du Museum National d'Histoire Naturelle - Serie C: Sciences de la Terre. Paris.
MemPadova	- Memorie degli Istituti di Geologia e Mineralogia dell' Università di Padova. Padova.
MES	- Middle Eastern Studies. The University of Texas at Austin.
MFME StudArch	- A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Studia Archaeologica. Szeged.
MIAK	- Materialy i issledovanija po archeologii Kubani. Krasnodar.
MittUngGeo	- Mitteilungen aus den Jahrbuch der Kön. Ungarische Geologischen Anstalt. Budapest.
MKÉ	- Múzeumi és Könyvtári Értésítő. Budapest.
MKFIÉ	- A Magyar Királyi Földtani Intézet Évkönyve. Mitteilungen aus dem Jahrbuch der Kgl. ungar. Geolog. Anstalt. Annales Institutii Regii Hungarici Geologici. Budapest.
MN	- Muzeul Național de Istorie a României. București.
MÖSTA	- Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. Österreichischen Staatsarchiv. Wien.
Natl Geogr Res	- National Geographic Research Journal. Washington, D.C.
NeuesJahrGP	- Neues Jahrbuch für Geologie und Paläontologie Monatschafte. Stuttgart.
NTS	- The Nordic Textile Journal. University College of Borås. The Swedish School of Textiles.
OJA	- Oxford Journal of Archaeology, Blackwell Publishing Inc.

Lista abrevierilor

ÓL	- Ósrégészeti Levelek. Prehistoric newsletter. Budapest.
Oltenia	- Oltenia. Studii și comunicări. Arheologie – Istorie. Craiova.
OpuscArchaeol	- Opuscula Archaeologica Radovi Arheološkog zavoda. Zagreb.
Oryctos	- Oryctos. Musée des Dinosaures d'Espéraza.
PA	- Patrimonium Apulense. Alba Iulia.
PalaeoAfricana	- Palaeontologia Africana. Annals of the Bernard Price Institute for Palaeontological Research, University of the Witwatersrand. Witwatersrand. Johannesburg.
Paleobiology	- Paleobiology. The Paleontological Society. Gainesville.
Palevol	- Palevol. Comptes Rendus de l'Académie des sciences. Issy-les-Moulineaux.
Pallas	- Pallas. Revue d'études antiques. Université du Mirail. Toulouse.
PamArch	- Památky archeologické. Praha.
PAS	- Prähistorische Archäologie in Südosteuropa. Berlin.
PBF	- Prähistorische Bronzefunde. München.
Peuce	- Peuce. Studii și comunicări de istorie veche, arheologie și numismatică. Tulcea.
PLoS ONE	- PLoS ONE. International, peer-reviewed, open-access, online publication.
PNAS	- Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America. Washington.
Pontica	- Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța. Constanța.
PPP	- Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology ("Palaeo3"). An International Journal for the Geo-Sciences.
PPS	- Proceedings of the Prehistoric Society. Cambridge-Londra.
Programm Mühlbach	- Programm des evangelischen Untergymnasium in Mühlbach und der damit verbundenen Lehranstalten. Mühlbach (Sebeș).
PZ	- Prähistorische Zeitschrift. Deutsche Gesellschaft fuer Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Institut für Prähistorische Archäologie. Berlin.
RA	- Revista Arheologică. Institutul de Arheologie și Istorie Veche. Chișinău.
Renașterea	- Renașterea. Cluj-Napoca.
RÉV	- Revue des études latines. Paris.
RevAquitania	- Revue Aquitania. Revue interrégionale d'archéologie. Aquitaine.
RHSEE/RESEE	- Revue Historique du Sud-Est Européen. Academia Română. București și Paris (din 1963 Revue des Études Sud-Est Européennes).
RI	- Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). București.
RJTRG	- Romanian Journal of Tectonics and Regional Geology. București.
RM	- Revista Muzeelor. București.
RMGM	- Revista Muzeului de Geologie și Mineralogie. Cluj-Napoca.
RMM	- Revista Muzeelor și Monumentelor. București.
RMM-MIA	- Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente Istorice și de Artă. București.

Lista abrevierilor

RRH	- Revue Roumaine d'Histoire. Academia Română. București.
RRL	- Revue Roumaine de Linguistique. Academia Română - Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti”. București
RT	- Revista Teologică. Sibiu.
RVM	- Rad Vojvodanskih muzeja. Novi Sad.
SAA	- Studia Antiqua et Archaeologica. Iași.
SAHIR	- Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae. Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” Iași. Iași.
SAI	- Studii și articole de istorie. București.
Sargetia Naturae	- Sargetia. Acta Musei Devensis. Series Scientia Naturae. Deva.
Sargetia	- Sargetia. Buletinul Muzeului județului Hunedoara (Acta Musei Devensis). Deva.
SASTUMA	- Saarbrücker Studien und Materialien zur Altertumskunde. Bonn.
SB	- Studia Bibliologica. București.
SBV	- Studia bibliologica Valachica. Târgoviște.
SC (Științele Naturii)	- Studii și Cercetări (Științele Naturii). Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița.
SCB	- Studii și cercetări de bibliologie. București (1955-1963).
SCIM	- Studii și cercetări de istorie medie. București.
SCIV(A)	- Studii și cercetări de istoria veche. București (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie).
SCN	- Studii și cercetări numismatice. București.
SEER	- The Slavonic and East European Review. University College London.
SlovArch	- Slovenská Archeológia. Nitra.
SMICont	- Studii și materiale de istorie contemporană. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” București. București.
SMIMod	- Studii și materiale de istorie modernă. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” București. București.
SMK	- Somogyi Muzeumok Kozlemenyei. Somogyi Megyei Muzeumok. Kaposwar.
Starinar	- Starinar, Treća Serija. Arheološki Institut. Beograd.
StComSM	- Studii și comunicări. Muzeul județean Satu Mare. Satu Mare.
StudArch	- Studia Archaeologica. Budapest.
StudGeolSalmanticensia	- Studia Geologica. Salmanticensia. Universidad de Salamanca. Departamento de Geología. Salamanca.
StudiaTGCV	- Studia. Theologia Graeco-Catholica Varadiensis. Oradea.
StudiaUBBG	- Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”. Series Geologia. Cluj-Napoca.
StudiaUBBH	- Studia Universitatis „Babeș-Bolyai”. Series Historia. Cluj-Napoca.
Študijne Zvesti AUSAV	- Študijne Zvesti. Archeologickeho Ustavu Slovenskei Akademie Vied. Nitra.
Suceava	- Anuarul Muzeului Județean. Suceava.
SympThrac	- Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie.
Terra Sebus	- Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Sebeș.
Thraco-Dacia	- Thraco-Dacia. Institutul Român de Tracologie. București.

Lista abrevierilor

Tibiscum	- Tibiscum. Studii și Comunicări de Istorie și Etnografie. Caransebeș.
Tibiscus	- Tibiscus. Muzeul Banatului Timișoara. Timișoara (1971-1979).
Tisicum	- Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei múzeumok evkönyve. Szolnok.
Transilvania	- Transilvania. Foaia Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. Brașov.
Tyragetia	- Tyragetia. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
UPA	- Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Berlin.
Vjesnik	- Arheološkog muzeja u Zagrebu. Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu. Zagreb.
VZBGW	- Verhandlungen der Zoologisch-Botanischen Gesellschaft in Wien. Wien.
WPZ	- Wiener Prahistorische Zeitschrift. Selbstverlag der Wiener Prahistorischen Gesellschaft. Wien.
Zalai Múzeum	- Zalai Múzeum. Zalaegerszeg.
ZfA	- Zeitschrift für Archäologie. Berlin.
Ziridava	- Ziridava. Muzeul Județean Arad. Arad.